

*dr hab. Agata Szczukocka, prof. UŁ*¹

Katedra Metod Statystycznych/Instytut Statystyki i Demografii
Uniwersytet Łódzki

Wpływ pandemii COVID-19 na branżę turystyczną w Polsce

WPROWADZENIE

Sektor usług turystycznych odgrywa coraz większą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym. Świadczy o tym jego duży udział w wytwarzaniu wartości dodanej brutto i zatrudnieniu. Szacuje się, że gospodarka turystyczna stanowi około 10% produktu globalnego, a jej udział w światowym rynku pracy wynosi ponad 9%. W Polsce poziom udziału szeroko rozumianej branży turystycznej w strukturze PKB wynosi około 6%. Intensywny rozwój sektora turystycznego został zatrzymany wybuchem pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. W związku z ogłoszeniem pandemii wprowadzono wiele ograniczeń, które bezpośrednio wpłynęły m.in. na spadek liczby turystów korzystających z noclegów oraz kryzys w gastronomii. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2019 z turystycznych obiektów noclegowych skorzystało 36,5 mln turystów, w roku 2021 było to 23,1 mln. Liczba noclegów udzielonych turystom w 2019 roku wyniosła 96,1 mln, a w 2021 roku było to 65,9 mln². Na zaistniałą sytuację oprócz ograniczeń administracyjnych wpłynęły także oszczędności gospodarstw domowych związane z obawami o utratę pracy oraz lęk przed zachorowaniem.

Ocena wpływu pandemii na sektor usług turystycznych jest zjawiskiem złożonym, ponieważ jest to sektor, w skład którego wchodzi kilka sekcji usługowych, poza tym ze względu na skalę zjawiska brak jest porównywalności. Stosunkowo krótki okres od wybuchu pandemii nie daje możliwości zapoznania się ze wszystkimi skutkami, które będą widoczne w dłuższym okresie. Straty w sektorze usług

---

¹ Adres korespondencyjny: ul. Łódzka 37A, 95-020 Justynów; e-mail: agata.szczukocka@uni.lodz.pl. ORCID: 0000-0003-3525-5604.

² <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-polsce-w-obliczu-pandemii-covid-19,13,1.html> (2022.06.10).

turystycznych wywołane pandemią są bardzo duże, ich nadrobienie będzie wymagało czasu, według prognoz wielu ośrodków (UNWTO, OECD) powrót turystyki światowej do stanu z 2019 roku w niektórych krajach może potrwać do 2025 roku.

Celem artykułu jest ocena wpływu pandemii COVID-19 na rozwój sektora usług turystycznych. Dla potrzeb realizacji postawionego celu sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jak kształtuje się poziom wartości dodanej brutto i zatrudnienia w branży usług turystycznych na tle innych usług?
2. W jakim stopniu pandemia COVID-19 wpłynęła na rozwój usług turystycznych?

Do oceny wpływu pandemii COVID-19 na usługi turystyczne przeprowadzono analizę zatrudnienia i wartości dodanej brutto wykorzystując jednopodstawowe i łańcuchowe indeksy dynamiki. Zwrócono również uwagę na poziom wydatków w turystyce, liczbę obiektów turystycznych oraz placówek gastronomicznych. W tym celu wykorzystano dane, które od 2014 roku gromadzi GUS, prowadząc badania dostarczające informacji o uczestnictwie mieszkańców Polski w turystyce oraz o przyjazdach cudzoziemców do Polski.

POJĘCIE I ISTOTA USŁUG TURYSTYCZNYCH

Usługi turystyczne, podobnie jak cały sektor usług, ulegają ciągłym przeobrażeniom. Wynika to z ich charakteru oraz zmian zachodzących we współczesnym świecie. Turystyka jest zjawiskiem wielowymiarowym i w związku z tym znajduje odzwierciedlenie w wielu różnych sferach życia od społecznej poprzez kulturową, psychologiczną do przemysłowej i ekonomicznej (Bąk, 2013). Pojęcie turystyki jest złożone i w literaturze brak jednolitej definicji. A. Matczak (1992) twierdzi, że w literaturze przedmiotu występuje około stu sformułowań pojęcia turystyka. Według Światowej Organizacji Turystyki (*World Tourism Organization*, WTO), jest to: „ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest aktywność zarobkowa, forma czynnego wypoczynku poza miejscem stałego zamieszkania, dziennym otoczeniem” (*Terminologia turystyczna*, 1995, s. 5). Definicja ta jest stosowana na całym świecie, jest spójna z normami międzynarodowymi i umożliwia statystyczny pomiar międzynarodowego ruchu turystycznego. Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 6 lipca 2011 roku w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki przyjęto definicję, która mówi, że „turystyka oznacza czynności odwiedzających, którzy podejmują podróż do głównego miejsca docelowego położonego poza ich zwykłym otoczeniem, na

okres krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu, w tym celu służbowym, wypoczynkowym lub innym celu osobistym, innym niż zatrudnienie przez podmiot miejscowy dla odwiedzanego miejsca” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki i uchylające dyrektywę Rady 95/57/WE)³.

Określono także trzy podstawowe formy turystyki uzależniając je od rozpatrywanego obszaru. Jest to turystyka krajowa, która oznacza podróże w granicach państwa członkowskiego (Polski) odbywane przez odwiedzających, którzy są rezydentami tego państwa członkowskiego. Drugą formą jest turystyka przyjazdowa oznaczająca podróże do państwa członkowskiego (Polski) przez osoby niebędące rezydentami tego państwa członkowskiego. Trzecia forma to turystyka wyjazdowa, która jest rozumiana jako podróże rezydentów państwa członkowskiego (Polski) do miejsc poza granicami tego państwa członkowskiego. Według Komitetu Ekspertów Ligi Narodów z 1937 roku, za turystę uważana jest osoba, która udaje się do kraju innego niż ten, w którym aktualnie zamieszkuje i przebywa tam 24 godziny i dłużej (Giergała, 1969). W 1963 roku Międzynarodowy Związek Urzędowych Organizacji Turystycznych zalecił rozszerzenie tego pojęcia i zastąpienie go pojęciem „odwiedzający”, co oznaczałoby, że turystą jest każda osoba przybywająca z innej miejscowości na okres czasowy, która na stałe nie osiedla się i nie wykonuje stałego zawodu. W przypadku usług o charakterze turystycznym określenie, co jest dobrem turystycznym niejednokrotnie przysparza problem i jest kłopotliwe. Usługa turystyczna to zespół usług wzajemnie ze sobą powiązanych, uzależniony od preferencji i możliwości nabywczycych konkretnych turystów.

W literaturze (por. Dziedzic, Skalska, 2013) przytaczany jest podział produktów na dwie kategorie: ściśle związane z turystyką i pozostałe. Do pierwszej grupy produktów uznanych za charakterystyczne dla branży turystycznej zalicza się te, które spełniają przynajmniej jedno z dwóch kryteriów. Pierwsze kryterium mówi, że dany produkt będzie reprezentował znaczną część wydatku turystycznego. Drugie, że znaczna część produkcji danego wyrobu lub usługi nabywana jest przez odwiedzających, co może oznaczać, że wraz ze spadkiem popytu turystycznego nastąpi ograniczenie lub zaprzestanie produkcji tego dobra. Do kategorii pozostałe produkty zalicza się wszystkie inne wyroby i usługi, które są rzadko nabywane przez turystów. Taki podział jest niewystarczający, ale na jego podstawie można określić usługi tworzące sektor usług turystycznych. Są to usługi hotelarskie i gastronomiczne, transport pasażerski, usługi organizatorsko-pośrednicze biur podróży oraz atrakcje turystyczne. Z punktu widzenia turystów usługi te powinny wzajemnie się uzupełniać, ponieważ dopiero łącznie mogą spełnić oczekiwania odwiedzających. Według Flejterskiego

³ <https://msit.gov.pl/pl/aktualnosci/4659,Rozporzadzenie-Parlamentu-Europejskiego-i-Rady-UE-w-sprawie-europejskiej-statyst.html> (2022.06.10).

(Flejterski i in., 2005, s. 241) w skład szeroko rozumianej turystyki wchodzi wyspecjalizowane w świadczeniu określonych grup rodzajowych usługi turystyczne, do których należy zaliczyć: hotelarstwo, gastronomię, biura podróży, przewoźników turystycznych, tzw. pozostałe podmioty obsługi ruchu turystycznego, do których zaliczamy informację turystyczną pilotów wycieczek i przewodnictwo turystyczne oraz podmioty świadczące zakres usług paraturystycznych (bankowe, ubezpieczeniowe, pocztowe, telekomunikacyjne, kulturalne, handlowe i inne).

Brak jednoznacznej definicji turystyki sprawia, że niejednokrotnie porównanie danych statystycznych jest trudne i nie daje możliwości wysunięcia wniosków o stanie rozwoju branży turystycznej. Pojęcie „turystyka” starał się wyjaśnić także Naumowicz (1987, s. 23) zwracając uwagę na podstawowe cechy określające, czy wręcz charakteryzujące turystykę. Uważał, że:

- turystyka jest sposobem na spędzanie wolnego czasu poza miejscem stałego pobytu,
- jest pewnego rodzaju migracją ludności polegającej na czasowym i dobrowolnym opuszczeniu miejsca stałego zamieszkania w związku z dążeniem do spełnienia różnych celów podróży turystycznej,
- wyjazd turystyczny nie może być związany z osiedleniem na stałe ani zatrudnieniem w celach zarobkowych,
- odwiedzający podczas podróży turystycznej spożywa dobra i usługi o charakterze przyrodniczym, ekonomicznym i kulturalnym,
- turysta w trakcie podróży ponosi wydatki, które są pokrywane z dochodów, które uzyskuje w miejscu stałego zamieszkania.

Reasumując rozważania nad istotą, pojęciem i podziałem usług turystycznych należy podkreślić, że „usługi turystyczne mają takie same cechy, co cała gama usług na rynku” (Flejterski i in., 2005, s. 245).

SEKTOR USŁUG TURYSTYCZNYCH W OKRESIE PANDEMII COVID-19

W ostatnich latach w Polsce obserwujemy wzrost ruchu turystycznego oraz dochodów z turystyki. Polska stała się celem przyjazdów turystów z wielu krajów świata. W związku z pogarszającą się sytuacją epidemiologiczną 20 marca 2020 roku Minister Zdrowia wprowadził rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Rozporządzenie..., 2020). Rozporządzenie dotyczyło między innymi ograniczenia funkcjonowania określonych instytucji lub zakładów pracy, w tym prowadzenia działalności związanej z prowadzeniem obiektów noclegowych turystycznych i miejsc krótkotrwałego zakwaterowania, jak i działalności w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego. Wprowadzenie obostrzeń związanych m.in. z zamykaniem obiektów hotelowych

oraz punktów gastronomicznych silnie dotknęło całą branżę turystyczną. Restrykcje administracyjne ograniczające możliwość przemieszczania się, obawa przed kwarantanną spowodowały spadek popytu na usługi turystyczne, a co za tym idzie zastój branży turystycznej. Okres pandemii COVID-19 sprawił, że doświadczamy negatywnych skutków tego zjawiska we wszystkich dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Wyniki badań nad skutkami pandemii COVID-19 wskazują, że poza poważnymi konsekwencjami zdrowotnymi mamy do czynienia z zahamowaniem globalnego wzrostu gospodarczego, a także ze zwiększeniem poziomu bezrobocia i ubóstwa (Dominiak, 2022b). Zaczął się kryzys ekonomiczny, w gospodarce pojawiła się wielka niepewność, która wpłynęła na działalność wielu branż. Badania dowodzą, że turystyka jest bardzo wrażliwa na występowanie kryzysów wywołanych pandemią oraz sama przyczynia się do rozprzestrzeniania chorób powodując w ten sposób negatywne skutki dla pozostałych sektorów gospodarczych (Hon, 2013, s. 285–287).

Podstawowymi wskaźnikami pozwalającymi określić znaczenie i rozwój branży turystycznej w gospodarce jest jej udział w wartości dodanej brutto oraz tworzeniu miejsc pracy. Na rozwój turystyki jako dziedziny życia społeczno-gospodarczego wpływają także inne czynniki, do których zaliczamy: przyrost dochodów realnych ludności, stabilną sytuację walutową, korzystną koniunkturę. Oprócz czynników pozytywnych istnieją także czynniki niosące wpływ negatywny: kryzys ekonomiczny, spadek tempa wzrostu gospodarczego, niestabilna sytuacja walutowa, niekorzystna koniunktura (Gaworecki, 2010). W ocenach zjawisk ekonomicznych zwraca się uwagę na rozwój, który w ekonomii jest utożsamiany ze wzrostem gospodarczym, czyli zwiększaniem analizowanych wskaźników. W celu dokonania oceny rozwoju i obecnej sytuacji na rynku usług turystycznych w pierwszej kolejności poddano analizie wartość dodaną brutto wytwarzaną w sektorze usług oraz poziom zatrudnienia z uwzględnieniem sekcji usługowych. Ze względu na to, że rozwój jest rozumiany jako zjawisko długookresowe, analizie poddano także dane z przed okresu pandemii. Do tego celu wykorzystano łańcuchowe indeksy dynamiki, które mówią jak zmienia się wartość zjawiska w danym okresie względem okresu poprzedniego. Sektor usług, zgodnie z przyjętą konwencją, tworzą podmiotowo określone jednostki, których podstawowy rodzaj działalności został sklasyfikowany według PKD 2007 w sekcjach (*Rynek wewnętrzny...*, 2011):

G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle.

H – Transport i gospodarka magazynowa.

I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi.

J – Informacja i komunikacja.

K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa.

L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości.

M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.

N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca.

O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne.

P – Edukacja.

Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna.

R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.

S – Pozostała działalność usługowa.

T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby.

U – Organizacje i zespoły eksterytorialne.

Należy zauważyć, że usługi uznawane za charakterystyczne dla branży turystycznej nie tworzą jednolitej grupy w obowiązującym systemie klasyfikacji. Znalazły się w różnych sekcjach, spośród których należy wymienić: transport i gospodarkę magazynową (sekcja H), usługi związane z zakwaterowaniem i usługi gastronomiczne (sekcja I), usługi administrowania i usługi wspierające (sekcja N) oraz usługi kulturalne, rozrywkowe i rekreacyjne (sekcja R). Tabela 1. przedstawia informacje na temat zmian w czasie wartości dodanej brutto generowanej przez poszczególne sekcje sektora usług.

**Tabela 1. Dynamika wartości dodanej brutto w sektorze usług według sekcji*
(indeksy łańcuchowe %)**

Sekcja	2016/15	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19	2021/20
G	102,0	105,6	108,7	107,7	100,1	111,3
H	102,8	108,3	113,1	108,6	97,5	109,0
I	103,1	117,4	112,6	108,3	58,1	121,0
J	105,3	108,3	107,7	109,4	110,1	118,8
K	111,4	105,2	101,6	107,3	98,4	107,4
L	108,8	102,8	103,4	121,8	108,2	115,0
M	97,8	110,4	109,4	108,3	102,0	113,1
N	108,4	113,9	109,7	110,3	111,6	106,7
O	104,0	105,7	104,4	109,4	107,6	106,7
P	101,1	102,4	106,9	109,0	108,0	107,5
Q	103,8	104,0	108,8	109,6	102,8	121,6
R	109,0	103,3	108,3	103,7	100,4	102,2
S	101,7	106,0	101,6	112,5	99,7	109,9

* na szaro zaznaczono sekcje składające się na sektor usług turystycznych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: (Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, kolejne wydania dla lat 2016–2021).

Oceniając zmiany zachodzące w sektorze usług pod względem wytwarzanej wartości dodanej brutto należy stwierdzić, że do roku 2019 najbardziej dynamicznymi branżami była działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L) oraz działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I), przy czym w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019 w tej branży zaobserwowano najwyższy spadek. Porównując rok 2021 z rokiem 2020 we wszystkich sekcjach zaobserwowano wzrost wartości dodanej brutto.

Kolejnym wskaźnikiem wykorzystanym w analizie jest w liczba zatrudnionych w poszczególnych sekcjach sektora usług, która pokazuje jego zdolność do obsługi konsumentów. Należy zaznaczyć, że rozwój turystyki wywołuje przyrost zatrudnienia nie tylko w niej samej, ale także w innych branżach, poza tym wzrost zatrudnienia oznacza wzrost dochodów, które można przeznaczyć na cele konsumpcyjne. Tabela 2. przedstawia dynamikę pracujących w sektorze usług w poszczególnych sekcjach.

Tabela 2. Dynamika pracujących w sektorze usług według sekcji* (indeksy łańcuchowe %)

Sekcja	2016/15	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19	2021/20
G	103,0	102,5	100,5	100,6	97,9	100,6
H	106,6	106,8	103,0	103,6	99,9	101,4
I	107,2	107,7	101,5	103,8	94,4	104,8
J	107,4	107,3	104,1	103,6	103,2	110,3
K	100,9	99,8	100,2	99,2	95,1	98,3
L	105,6	103,4	101,5	95,7	97,2	103,6
M	106,4	103,8	103,9	102,0	102,3	107,1
N	109,4	107,7	97,1	101,8	98,6	100,2
O	100,6	100,1	101,0	100,7	99,7	100,9
P	101,3	101,7	101,3	101,4	99,8	100,7
Q	102,9	101,6	103,3	100,1	100,4	101,1
R	103,1	102,4	102,0	102,1	96,6	101,8
S	107,4	105,6	104,1	100,2	100,2	102,5

*na szaro zaznaczono sekcje składające się na sektor usług turystycznych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: (Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, kolejne wydania dla lat 2016– 2021).

Analiza danych dotyczących wartości dodanej brutto i pracujących w podziale na sekcje pozwala stwierdzić, że we wszystkich sekcjach z roku na rok następował wzrost udziału wartości dodanej brutto i pracujących, przy czym niewielkie spadki zaobserwowano w sekcjach K, L i N. Sytuacja znacznie się zmieniła w okresie pandemii, w roku 2020 większość branż nie dała rady udźwignąć

ciężaru związanego z wprowadzonymi obostrzeniami. Dobrze poradziła sobie jedynie działalność związana z informacją i komunikacją (sekcja J). W roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019 największe zmiany związane z zatrudnieniem dotknęły branżę turystyczną, w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (według PKD sekcja I) nastąpił spadek o 5,6%. Pandemia COVID-19 miała istotny wpływ na zatrudnienie i ofertę świadczonych usług. Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzone przez J. Dominiak (2022a), według których, mimo wprowadzania rządowych projektów ochronnych dla firm, których warunkiem było utrzymanie zatrudnienia, redukcja zatrudnienia dotknęła wiele podmiotów usługowych. Według A. Juszczyka (2020) niepewność pracy w sektorze turystycznym może powodować odpływ bardziej wykwalifikowanych pracowników do sektorów o większej stabilności.

Obserwowany rozwój sektora usług w tym między innymi branży turystycznej znajduje swoje odzwierciedlenie także w innych wskaźnikach, dlatego słuszne wydało się zwrócenie uwagi na: wydatki, liczbę obiektów turystycznych oraz liczbę placówek gastronomicznych. W ocenie wpływu wydatków na turystykę powinno się także poddać analizie strukturę wydatków, a zwłaszcza: wydatki na noclegi, wyżywienie, transport, wydatki na usługi rekreacyjne, sportowe, związane ze zwiedzaniem, wydatki na zakupy (upominki bądź zakupy przeznaczone na własny użytek) (Bartoszewicz, Skalska, 2006, s. 9). W ostatnich latach Polacy coraz więcej wydają na turystykę i rekreację. Wszystkie wielkości dotyczące wielkości ruchu turystycznego przyjazdowego do Polski i wewnątrz krajowego oraz przychody z turystyki mają wysoką dynamikę wzrostu, kształtują się na średniorocznym poziomie 6–7%. Wydatki turystyczne związane z wyjazdem obejmują wydatki przeznaczone na nabycie dóbr i usług konsumpcyjnych, które turysta ponosi przed i w czasie podróży (por. *Turystyka w 2016 r.* i kolejnych latach). W 2020 roku wydatki mieszkańców Polski powyżej 15. roku życia w porównaniu z 2019 rokiem spadły o 39,3%. Według danych GUS (*Turystyka w 2021 r.*⁴) przeciętne wydatki jednej osoby na wyjazd krajowy trwający od dwóch do czterech dni wyniosły 359 zł (w 2021 roku było to 383 zł, więcej o 6,7%), natomiast na podróż trwającą pięć dni lub dłużej – 1044 zł (w 2021 roku było to 1106 zł, więcej o 5,9%). Koszt podróży zagranicznej trwającej od dwóch do czterech dni wyniósł 1575 zł (w 2021 roku kwota ta wynosiła 1740 zł, czyli była wyższa o 10,5%), a w przypadku pięciu dni lub dłużej było to 2626 zł (w 2021 roku 2724 zł, wzrost o 3,7%). Znaczne spadki zanotowano także w przyjazdach cudzoziemców do Polski. Tabela 3. przedstawia dynamikę przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych przypadających na 1 osobę, na turystykę zorganizowaną w wybranych grupach gospodarstw domowych.

⁴ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (2022.06.10).

Tabela 3. Dynamika przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę, na turystykę zorganizowaną w wybranych grupach gospodarstw domowych, w latach 2015–2020

Indeks	Gospodarstwa domowe						
	ogółem	pracowników na stanowiskach robotniczych	pracowników na stanowiskach nierobotniczych	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów	rencistów
16/15	107,7	119,3	100,3	93,5	116,9	114,8	90,7
17/16	125,6	124,6	107,9	108,7	124,5	116,2	100
18/17	77,8	81,9	72,9	110	68,8	86,1	110,2
19/18	103,9	109,2	103,7	144	93	107,7	58
20/19	41,4	35,45	37,7	12,8	62,5	25,1	.
20/15	41,7	47,2	30,9	20,64	58,3	31,1	.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (*Budżety gospodarstw domowych*, kolejne wydania dla lat 2015–2021).

Zaobserwowano, że poziom wydatków gospodarstw domowych na turystykę jest uzależniony od przynależności do rodzaju grupy społeczno-ekonomicznej. Najwięcej na turystykę wydają gospodarstwa domowe pracowników pracujących na własny rachunek. Bardzo mało wydają gospodarstwa domowe emerytów, rencistów i rolników. W związku z wprowadzaniem obostrzeń wynikających z pandemii COVID-19 w roku 2020 zaobserwowano znaczące różnice w strukturze przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych były one także spowodowane zmianami w stylu życia. Zmniejszenie udziału w wydatkach ogółem w 2020 roku w porównaniu do 2019 roku miało miejsce w trzech grupach wydatków: restauracje i hotele (o 1,1 pkt proc.), rekreacja i kultura (o 0,9 pkt proc.) oraz odzież i obuwie (o 0,7 pkt proc.). Wzrósł natomiast udział wydatków na zdrowie (o 0,2 pkt proc.) w wydatkach ogółem. Tabela 4. przedstawia dynamikę przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę, na restauracje i hotele w wybranych grupach gospodarstw domowych, w latach 2015–2021.

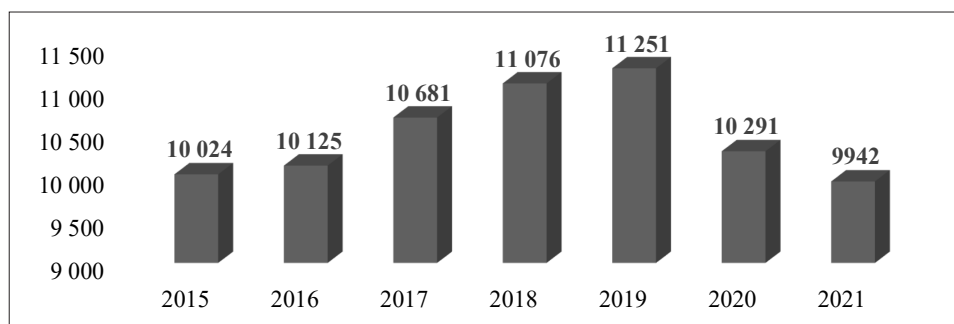
Tabela 4. Dynamika przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę, na restauracje i hotele w wybranych grupach gospodarstw domowych, w latach 2015–2021

Indeks	Gospodarstwa domowe						
	ogółem	pracowników na stanowiskach robotniczych	pracowników na stanowiskach nierobotniczych	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów	rencistów
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
16/15	108,7	111,9	108,0	109,4	98,7	115,2	117,0
17/16	108,9	104,8	107,2	142,3	123,2	99,5	115,9
18/17	109,7	116,0	106,4	104,7	100,8	114,8	97,8

1	2	3	4	5	6	7	8
19/18	109,3	101,5	101,6	94,3	111,4	106,4	119,8
20/19	72,16	68,7	77,0	53,9	76,2	70,2	75,6
21/20	116,4	112,3	114,7	119,1	118,1	118,0	104,0
21/15	119,3	106,6	110,5	98,9	123,1	116,1	125,6

Źródło: (*Budżety gospodarstw domowych*, kolejne wydania dla lat 2015–2021).

W związku z wprowadzeniem stanu zagrożenia epidemicznego wprowadzono wiele ograniczeń, w tym także w przemieszczaniu się osób. Ograniczona została działalność związana z prowadzeniem obiektów turystycznych (rys. 1.), przy czym część obiektów noclegowych została przekształcona w izolatoria lub przeznaczona dla osób objętych kwarantanną. Ograniczenia spowodowały spadek liczby turystów korzystających z turystycznej bazy noclegowej. Podobnie wyglądała sytuacja w przypadku wydatków, według danych GUS w I kwartale 2020 roku wydatki związane z podróżami turystów krajowych i zagranicznych w Polsce wyniosły ok. 10,4 mld zł i w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego były niższe o ok. 17% (*Turystyka w Polsce w obliczu pandemii Covid-19*⁵).

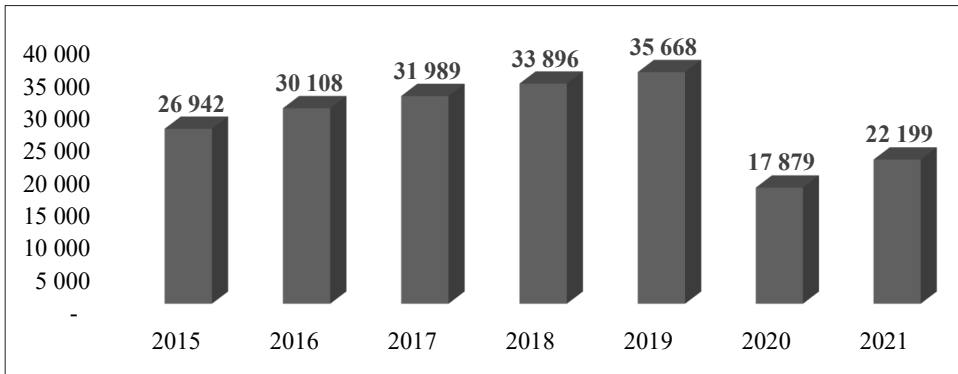

Rys. 1. Liczba turystycznych obiektów noclegowych

Źródło: (*Turystyka*, kolejne wydania dla lat 2015–2021).

Według raportu PIE (Czernicki i in., 2020), w 2018 r., czyli przed pandemią, we wszystkich państwach Unii Europejskiej udzielono łącznie 2,7 mld noclegów. Polska zajmowała 9. miejsce wśród państw Unii Europejskiej z łączną liczbą 88,9 mln udzielonych noclegów. Pandemia sprawiła, że w 2020 roku w porównaniu z 2019 roku nastąpił 49-procentowy spadek korzystających z turystycznej bazy noclegowej. W 2021 roku z turystycznych obiektów noclegowych skorzystało 22,2 mln turystów, było to 24,2% więcej niż w roku 2020 (rys. 2.).

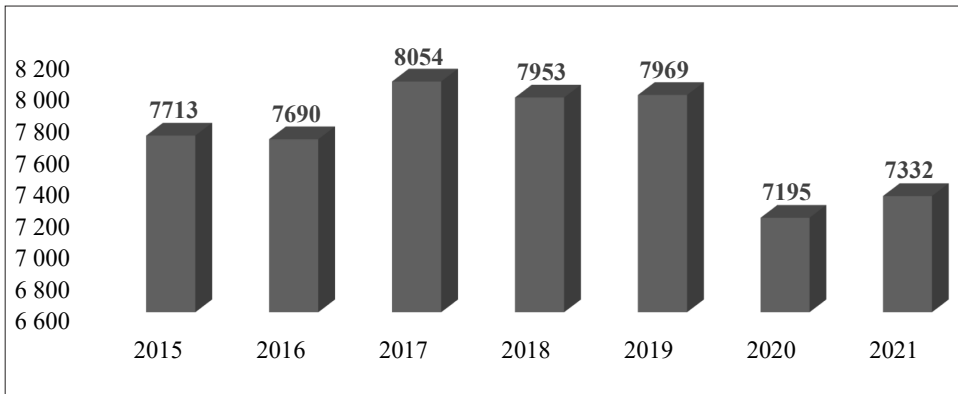
⁵ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-polsce-w-obliczu-pandemii-covid-19,13,1.html> (2022.06.10).

Rys. 2. Korzystający z obiektów noclegowych posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych

Źródło: opracowanie na podstawie: (*Turystyka*, kolejne wydania dla lat 2015–2021).

Ważną działalnością, wchodzącą w skład sektora turystycznego gospodarki, jest gastronomia. Ze względu na duże ryzyko zarażenia wirusem działalność branży gastronomicznej także została ograniczona. Część punktów gastronomicznych broniąc się przed skutkami pandemii oferowała posiłki „na wynos”, część starała się działać zgodnie z wytycznymi reżimu sanitarnego. Rysunek 3. przedstawia placówki gastronomiczne znajdujące się w bazie noclegowej turystyki.

Rys. 3. Placówki gastronomiczne w bazie noclegowej turystyki w latach 2015–2021

Źródło: opracowanie na podstawie: (*Turystyka*, kolejne wydania dla lat 2015–2021)

W roku 2020, w porównaniu z latami wcześniejszymi, obserwujemy spadek liczby placówek gastronomicznych. Był on głównie spowodowany wprowadzeniem długotrwałych ograniczeń związanych z rozprzestrzenianiem się epidemii COVID-19 i wprowadzaniem kolejnych obostrzeń. W połowie roku 2021,

w porównaniu do roku 2020 liczba funkcjonujących placówek gastronomicznych wzrosła o 1,9%. W 2020 roku przychody ogółem z działalności gastronomicznej w cenach bieżących wyniosły tylko 37,6 mld zł i w porównaniu z rokiem 2019 spadły o 26,0%. W 2021 roku przychody ogółem z działalności gastronomicznej w cenach bieżących wyniosły 48,7 mld zł i w porównaniu z rokiem 2020 wzrosły o 29,3%. Na wysoki wzrost przychodów wpłynął znacznie krótszy okres ograniczeń działalności związanych z epidemią COVID-19 niż w roku 2020. Negatywne skutki pandemii silnie odczuła gastronomia hotelowa. Najbardziej ucierpiały lokale, których oferta nie była przystosowana do sprzedaży z dowozem, czy na wynos. Kilkakrotne wprowadzanie lockdownu sprawiło, że tysiące punktów w całym kraju musiało wybierać między likwidacją a zawieszeniem działalności. Według danych GUS w 2020 roku było 64,4 tys. placówek gastronomicznych, z czego 40,5% stanowiły punkty gastronomiczne, 27,4% – restauracje, 26,6% – bary, a stołówki – 5,5%. W porównaniu z rokiem 2019 ogólna liczba placówek gastronomicznych spadła o 10,9%. O 23,3% spadła liczba stołówek, barów o 12,3%, restauracji o 11,7% oraz punktów gastronomicznych o 7,4%. W 2021 roku liczba placówek gastronomicznych wzrosła do ok. 74,2 tys., w tym 39,8% stanowiły punkty gastronomiczne, 28,5% – restauracje, 26,1% – bary, stołówki – 5,6%. Ogólna liczba placówek gastronomicznych w 2021 roku wzrosła o 15,1% w porównaniu z 2020 rokiem.

Analiza danych statystycznych pozwala stwierdzić, że dynamiczny rozwój branży turystycznej został zatrzymany pandemią Covid-19. Branża turystyczna odnotowała spadek dochodów i jest jednym z sektorów gospodarczych, który najbardziej odczuł skutki pandemii (Laskowicz, 2021). A. Santos Del Valle (2020) uważa, że skutki wpływu pandemii na sektor turystyczny można złagodzić poprzez niskoprocentowe pożyczki lub ulgi podatkowe kierowane bezpośrednio do podmiotów gospodarczych należących do tej branży. Podkreśla przy tym różnorodność uwarunkowań każdego kraju i konieczność bezpośrednich konsultacji z podmiotami branży turystycznej w danym kraju. Panasiuk (2020) do działań ograniczających skutki pandemii zalicza: gwarancje kredytowe, dofinansowanie wynagrodzeń pracowników, umorzenie zobowiązań podatkowych oraz ulgi w płaceniu składek ubezpieczeń społecznych. W analizie badań wpływu epidemii na stan gospodarki turystycznej, poza analizą wskaźników ekonomicznych Panasiuk zwraca uwagę na kwestie zachowań turystycznych w okresie epidemii, podkreśla, że należy się spodziewać, iż powrót i zachowanie społeczeństw w zakresie turystyki do okresu z przed pandemii będzie wymagało czasu. Według K. Stojczew (2021) na zaistniałą sytuację w branży turystycznej spowodowaną pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 wpłynęła sama specyfika branży polegająca na przemieszczaniu się i przebywaniu w dużych skupiskach ludzi, co sprzyja rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych. Poza tym czynnikiem, który wpłynął na kondycję ekonomiczną sektora usług turystycznych, jest osłabienie tempa wzro-

stu gospodarczego wywołane pandemią. Oprócz skutków ekonomicznych należy także zwrócić uwagę na aspekt socjologiczny skutków pandemii, w tym relacje międzyludzkie spowodowane dystansem społecznym, brak wymiany kulturowej czy językowej (Staszewska, 2022). Istotny wpływ np. na spadek korzystania z bazy noclegowej miało także ograniczenie podróży służbowych, które w ostatnim czasie zostało uregulowane. 7 kwietnia 2023 roku weszły w życie nowe przepisy o pracy zdalnej i okazjonalnej pracy zdalnej (24 dni w roku) (Dz.U. z 2023 r., poz. 240).

Z raportu „Turystyka i Covid-19” opartego na danych Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO) wynika, że turystyka jest jednym z sektorów najbardziej dotkniętych pandemią Covid-19 (*Turystyka i Covid-19*, [http](http://www.unwto.org)). Niektóre branże, np. transport, hotelarstwo, gastronomia doświadczyły nadwyżki zdolności produkcyjnych natomiast inne (opieka zdrowotna, transport medyczny) borykały się z nagłym wzrostem zapotrzebowania. Pluta-Olearnik (2021, s. 136) wymienia działania, na które podmioty branży usługowej borykające się ze skutkami pandemii i otwarte na nowe wyzwania powinny zwrócić uwagę. Należą do nich: rozwój oferty turystycznej dostarczanej „na odległość” (np. zwiedzanie atrakcyjnych miejsc na świecie w rzeczywistości w czasie z przewodnikiem), oferta usług dla VFR (*visiting friends and family*) i FIT (*free independent travel*), gdzie dużym zainteresowaniem będą się cieszyć destynacje o małej gęstości turystów. Dużego znaczenia będzie nabierać możliwość samodzielnej rezerwacji i cyfrowej sprzedaży oferty turystycznej oraz strategii rozwoju lokalnego dostosowane do nowej rzeczywistości.

Na rozwój i panującą obecnie sytuację w branży turystycznej ma wpływ wiele czynników, do których między innymi można zaliczyć: wzrost poziomu zamożności społeczeństwa, zwiększającą się ilość czasu wolnego, czy chęć poznawania świata. Do oceny branży turystycznej oprócz przedstawionych charakterystyk liczbowych wykorzystuje się także wskaźniki natężenia, np. wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Schneidera, wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Charvata oraz wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a (por. Kurek, 2007). Na potrzeby artykułu ograniczono się tylko do analizy podstawowych charakterystyk liczbowych.

PODSUMOWANIE

W latach 2019–2021 w branży turystycznej nastąpiła dość silna dynamika zmian. Sektor usług turystycznych z powodu ograniczeń w działalności gospodarczej, podróżach i kontaktach społecznych został silnie dotknięty przez pandemię COVID-19. Kryzys w branży turystycznej doprowadził do upadłości wielu firm, co może oznaczać spadek realnej podaży i wpłynąć na wzrost cen usług tury-

stycznych. Ocena i oszacowanie skutków wpływu pandemii na usługi turystyczne wymaga dłuższego czasu i dalszych badań w celu przeciwdziałania i ograniczenia negatywnych skutków. Obecnie dla branży turystycznej kluczowe powinno być umacnianie turystyki krajowej, która jest mniej uzależniona od czynników zewnętrznych niż turystyka międzynarodowa. Szansą może być także turystyka uzdrowskowa i sanatoryjna z szeroką ofertą kierowaną do osób, które wymagają rehabilitacji po przebyciu koronawirusa. Szerszy wachlarz usług powinny także oferować obiekty hotelowe. Pandemia dowiodła, że duże znaczenie dla rozwoju branży turystycznej ma wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Coraz większego znaczenia nabiera dostępność ofert biur podróży w Internecie oraz możliwość dokonania ich rezerwacji online. Istotne znaczenie mają także programy wsparcia, których celem jest nie tylko odbudowa branży turystycznej, ale także nadanie jej nowego kształtu na wysokim światowym poziomie.

BIBLIOGRAFIA

- Adach-Stankiewicz, E., Matulska-Bachura, A. (2011). *Rynek wewnętrzny w 2010 r.* Pobrane z: https://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/CH_rynek_wewnetrzny_w_2010.pdf (2022.05.07).
- Bartoszewicz, W., Skalska, T. (2006). *Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2005 roku.* Warszawa: Instytut Turystyki.
- Bąk, I. (2013). *Statystyczna analiza aktywności turystycznej seniorów w Polsce.* Szczecin: Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.
- Budżety gospodarstw domowych*, kolejne wydania dla lat 2015–2021, Warszawa: GUS.
- Czernicki, Ł., Kukołowicz, P., Miniszewski, M. (2020). *Branża turystyczna w Polsce, obraz sprzed pandemii.* Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny. Pobrane z: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/05/PIE-Raport_Turystyka.pdf (2022.05.14).
- Dominiak, J. (2022a). Sektor usług w aglomeracji poznańskiej – zmiany w obliczu pandemii COVID-19. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 62, 31–45. DOI:10.14746/rpr.2022.62.03.
- Dominiak, J. (2022b). Wpływ pandemii COVID-19 na zmiany w sektorze usług w Polsce. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 36 (2), 126–136. DOI 10.24917/20801653.362.8.
- Dziedzic, E., Skalska, T. (2012). *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku usług turystycznych w Polsce.* Warszawa: Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki.
- Flejterski, S., Panasiuk, A., Perenc, J., Rosa, G. (red.). (2005). *Współczesna ekonomika usług.* Warszawa: PWE.
- Gaworecki, W.W. (2010). *Turystyka.* Warszawa: PWE.
- Giergała, J. (1969). *Turystyka w gospodarce narodowej.* Warszawa: PWE.

- Hon, K.L. (2013). Severe respiratory syndromes: Travel history matters. *Travel Medicine and Infectious Disease*, 11(5), 285–287. DOI: 10.1016/j.tmaid.2013.06.005.
- Juszczak, A. (2020). *Trendy rozwojowe turystyki w Polsce przed i w trakcie pandemii COVID-19*. Pobrane z: https://www.silesiasot.pl/wpcontent/uploads/2021/01/Ekspertyza_Trendy-rozwojowe-turystyki-w-Polsce-przed-i-w-trakcie-pandemii-COVID-19.pdf (2022.05.12).
- Kurek, W. (red.). (2007). *Turystyka*. Warszawa: PWN.
- Laskowicz, P. (2021). Sektor turystyczny w obliczu kryzysu spowodowanego wybuchem pandemii COVID-19. *Progress. Journal of Young Researcher*, 9–10, 174–183. DOI: 10.26881/prog.2021.10.04.
- Matczak, A. (1992). *Model badań ruchu turystycznego. Studium metodologiczne*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Naumowicz, K. (1987). *Turystyka. Część I. Wiadomości ogólne*. Wydawnictwo Uczelniane PS, Szczecin
- Panasiuk, A. (2020). Przyczynek do badań nad wpływem pandemii na stan gospodarki turystycznej. *Turystyka w Naukach Społecznych. Ekonomia i Finanse*, 3, 55–70.
- Pluta-Olearnik, M. (2021). Usługi w nowej rzeczywistości z perspektywy dostawców usług i konsumentów. W: W. Nowak, K. Szalonka (red.), *Zdrowie i style życia: ekonomiczne, społeczne i zdrowotne skutki pandemii* (s. 125–138). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. DOI:10.34616/142070.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, kolejne wydania 2016–2021. Warszawa: GUS.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii – Polska w RPA (Dz.U. z 2020 r., poz. 491).
- Rynek wewnętrzny w 2010 roku*. (2011). Warszawa: GUS.
- Santos Del Valle, A. (2020). *The tourism industry and the impact of COVID-19 scenarios and proposals*. Madryt: Global Journey Consulting.
- Staszewska, A. (2022). Zarządzanie kryzysem w turystyce podczas pandemii COVID-19. *Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania GWSH*, 17, 100–109. DOI: 10.53259/2022.17.11.
- Stojczew, K. (2021). Ocena wpływu pandemii koronawirusa na branżę turystyczną w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 65(1), 157–172. DOI:10.15611/pn.2021.1.09.
- Terminologia turystyczna. Zalecenia WTO, ONZ-WTO*. (1995). Warszawa: Instytut Turystyki.
- Turystyka i COVID-19. Pobrane z: <https://www.unic.un.org.pl/oionz/raport:-turystyka-i-covid-19/3373> (22.05.28).
- Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19*. Pobrane z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-polsce-w-obliczu-pandemii-covid-19,13,1.html> (2022.06.10).
- Turystyka, kolejne wydania dla lat 2015–2021*. Warszawa: GUS.

Turystyka w 2021 r. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (2022. 07.10).

Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 240).

Streszczenie

Sytuacja spowodowana pandemią koronawirusa wpłynęła na całą gospodarkę kraju, a szczególnie na sektor usług turystycznych. W ostatnich latach branża turystyczna była jedną z dynamicznie rozwijających się stref gospodarki w Polsce. Wynikało to ze wzrostu zamożności Polaków i zmian zachodzących w strukturze ich konsumpcji. Dzięki wyższym dochodom Polacy więcej przeznaczali na wyjazdy turystyczne, kulturę, rekreację oraz gastronomię. Intensywny rozwój sektora usług turystycznych został zakłócony pandemią wirusa COVID-19. Lęk przed chorobą oraz restrykcyjne administracyjne utrudniające przemieszczanie się wpłynęły na kryzys w branży turystycznej.

Celem artykułu jest ocena wpływu pandemii COVID-19 na rozwój usług turystycznych. Dla potrzeb realizacji postawionego celu wykorzystano jednopodstawowe i łańcuchowe indeksy dynamiki. Poddano analizie poziom wartości dodanej brutto i zatrudnienia w branży usług turystycznych na tle innych usług. Poza tym dokonano analizy wydatków na cele turystyczne, liczby obiektów turystycznych oraz placówek gastronomicznych. Analiza zmian zachodzących w sektorze usług w Polsce objęła okres 2015–2021 i została przeprowadzona na podstawie danych opublikowanych przez GUS.

Wyniki badania pozwalają stwierdzić, że pandemii COVID-19 negatywnie wpłynęła na kryzys w sektorze usług turystycznych. Najbardziej dotknęła branżę związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. Dynamika zmian zachodzących w branży turystycznej jest stosunkowo duża. Największe zmiany wśród analizowanych wskaźników miały miejsce w 2020 roku. Sytuacja w sektorze turystyki stopniowo wraca do normy, ożywienie w wyjazdach krajowych i zagranicznych jest zauważalne od 2022 roku. Kryzys w branży turystycznej wywołany przez pandemię koronawirusa wymaga dalszych badań i podejmowania działań ograniczających jego skutki.

Słowa kluczowe: sektor usług, turystyka.

Impact of the COVID-19 pandemic on the tourism industry in Poland

Summary

The situation caused by the coronavirus pandemic has affected the entire economy of the country, especially the tourist services sector. In recent years, the tourism industry has been one of the most dynamically developing areas of the economy in Poland. This results from the increase in the wealth of Poles and the changes taking place in the structure of their consumption. Thanks to higher incomes, Poles are spending more on tourist trips, culture, recreation and gastronomy. The intensive development of the tourist services sector was disrupted by the COVID-19 virus pandemic. Fear of illness and administrative restrictions hindering movement contributed to the crisis in the tourism industry.

The aim of the article is to assess the impact of the COVID-19 pandemic on the development of tourist services. To achieve the set goal, single-base and chain indices of dynamics were used. The level of gross value added and employment in the tourist services industry compared to other services was analysed. In addition, an analysis of expenditure on tourism, the number of tourist

facilities and catering establishments was carried out. The analysis of changes taking place in the service sector in Poland covered the period 2015–2021 and was carried out based on data published by the Central Statistical Office.

The results of the study show that the COVID-19 pandemic has had a negative impact on the crisis in the tourism services sector. The industry related to accommodation and food services has been most affected. The dynamics of changes taking place in the tourism industry are relatively high. The largest changes among the analysed indicators took place in 2020. The situation in the tourism sector is gradually returning to normal, the revival in domestic and foreign trips has been noticeable since 2022. The crisis in the tourism industry caused by the coronavirus pandemic requires further research and action to limit its effects.

Keywords: service sector, tourism.

JEL: L83, Z32.